

Рубежанська В. О.
здобувач кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Rubezhanskaya V. O.
Candidate of Department "The economy and entrepreneurship"
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE POPULATION IN THE CONDITIONS OF FUNCTIONING OF THE NATIONAL LABOR MARKET

Анотація. У статті розглянуто основні показники функціонування національного ринку праці. Проведено дослідження динаміки змін показників економічної активності та економічної неактивності населення України за період з 2010 по 2016 роки. Здійснено порівняльний аналіз економічно активного населення за статтю, місцем проживання, віковими групами, рівнем освіти. Розглянуто основні причини економічної неактивності населення України. Визначено склад економічно неактивного населення України у 2016 році.

Ключові слова: економічна активність населення, економічна неактивність населення, зайнятість, безробіття, національний ринок праці.

Вступ та постановка проблеми. Формування та розвиток вітчизняного ринку праці відбуваються в ході тривалого процесу еволюції державності. Така еволюція у зустрічному русі проектує феноменологічну реальність сучасного ринку праці за рахунок впливу на останній сукупності філософських, політичних, ідеологічних, економіко-правових, естетичних і релігійних цінностей. Такий вплив, зрештою, відбивається на основних статистичних показниках, розрахунок яких дає змогу визначити актуалізацію проблематики та з'ясувати перспективне переосмислення шляхів подальшого ефективного функціонування національного ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню показників ринку праці присвячено роботи багатьох вітчизняних науковців, наприклад, Л.М. Абалкіна, О.В. Акіліної, Д.П. Богині, М.Д. Бойко, О.В. Бріт, О.А. Грішнєвої, М.О. Катречко, Р.М. Ковтуна, Е.М. Лібанової, Г.Я. Лук'яненко, В.Г. Федоренко.

Відаючи належне цінності попередніх наукових здобутків дослідників, вважаємо за необхідне провести дослідження динаміки змін показників розвитку національного ринку праці за останні роки, на які мали суттєвий вплив наслідки від збройного конфлікту на сході України та погіршення економічних і політичних відносин з Російською Федерацією.

Метою статті є проведення аналізу та визначення причинно-наслідкових зв'язків дисбалансу економічної активності населення України.

Результати дослідження. На цей час відомими вченими, державними діями та науковцями вже створено достатню базу для дослідження стану, особливостей та тенденцій розвитку ринку праці. Зазвичай під час дослідження останнього доцільно використовувати сукупність показників, що характеризують економічно активне та неактивне населення, зайнятість, безробіття, середньо-облікову кількість штатних працівників, оборотність робочої сили, середньомісячну заробітну плату, навантаження безробітних на робоче місце, попит та пропозицію на робочу силу тощо.

Слід зазначити, що основні статистичні показники ринку праці узагальнює та офіційно оприлюднює Державна служба статистики України (далі – Держстат України), яка є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики. Одним із завдань Держстату України є затвердження статистичних методологій та спостережень, що використовуються під час аналізу тенденцій на ринку праці. У цьому сенсі слід відзначити заохочення з боку державної влади активного співробітництва усіх вітчизняних установ з міжнародними організаціями, що сприяє наближенню нашої держави до європейських стандартів у галузі статистики. Прикладом такого співробітництва є залучення Міністерством соціальної політики України та Державною службою зайнятості України спільної оглядової місії – Програми розвитку ООН (далі – ПРООН) та Міжнародної організації праці (далі – МОТ) до України. Основна мета такої спільної роботи полягала у дослідженні наявних проблем зайнятості в Україні та розробці стратегії ООН щодо сприяння повній та продуктивній зайнятості в Україні з урахуванням європейського досвіду. Окрім того, зазначені міжнародні організації надали рекомендації, наприклад, в напрямі вдосконалення підходів до періодичного оцінювання ринку праці України шляхом порівняння основних його показників з державами ЄС та всебічного використання при цьому показників економічно активного та неактивного населення [1].

Отже, можна відзначити важливість використання показника економічно активного населення під час аналізу ринку праці України. Тому охарактеризуємо його більш детально. Зокрема, показник економічної активності відображає населення чоловічої та жіночої статі віком від 15 до 70 років (зокрема, працездатного віку), котре впродовж певного часового проміжку забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці. При цьому важливо зазначити, що економічно активне населення (на відміну від економічно неактивного населення) складається тільки з осіб, що активно займалися економічною діяльністю або займалися пошуком роботи і були готові

приступити до неї. Виходячи з цього пояснення, можна зауважити, що досліджуваній нами показник складається з зайнятих та безробітних осіб.

За даними обстеження вітчизняного ринку праці Держстатом України, які проводилися відповідно до методології, рекомендованої МОП, у 2016 році кількість економічно активного населення України у віці 15–70 років дорівнювала 17 955,1 тис. осіб (працездатного віку – 17 303,6 тис. осіб), що становило 42,2% загальної кількості наявного населення України або 62,2% населення відповідної вікової групи (табл. 1).

Загалом на ринку праці України у 2016 році було зайнято 56,3% осіб у віці 15–70 років, а рівень безробіття серед відповідної вікової групи сягав 9,3% [2].

З метою об'єктивності аналізу подальших статистичних даних, оприлюднених Держстатом України, зауважимо, що внаслідок Російської окупації окремих територій півдня та сходу України показники за 2010–2014 роки Держстат України наводить без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, а за 2015–2016 роки – також без частини проведення антитерористичної операції [2].

Отже, аналізуючи дані табл. 1, слід відзначити, що динаміка економічно активного населення у віці 15–70 років впродовж 7 років мала тенденцію до постійного зниження. Незначне підвищення економічно активного населення працездатного віку було зафіксоване впродовж 2010–2013 років, однак з 2014 року ця тенденція не зберігалася.

Зокрема, у 2016 році відносно 2010 року економічно активне населення у віці 15–70 років скоротилося на 1,4% (працездатного віку – на 0,8%). Таке скорочення пояснюється загальним зниженням кількості населення, що викликано перевищенням показника смертності над показником народжуваності (сальдо між зазначеними показниками в Україні за останні 10 років негативно перевищило загальноєвропейські показники у 3–5 разів); старінням нації; зовнішніми міграціями українців тощо. Для національного та регіонального ринків праці такі ознаки демографічної кризи викликають занепокоєння. Зокрема, відчуття дефіциту трудових ресурсів негативно впливає на соціально-економічну безпеку держави, здійснює вплив на обсяги ВВП, а також знижує загалом конкурентоспроможність України на міжнародному ринку.

Якщо аналізувати дані рис. 1, то можна побачити, що лінійна апроксимація описує стабільне падіння чисельності населення України. Особливо сильно тенденція стрімкого скорочення населення відбувалася з 2014 року.

У 2017 році відносно попереднього періоду чисельність наявного населення України зменшилася на 0,41%. За вісім років чисельність наявного населення України скоротилася на 7,4%.

Найвищий рівень економічної активності був характерний для осіб віком 35–49 років, а найнижчий – для молоді віком 15–24 років, а також осіб віком 60–70 років (табл. 2). Слід зауважити, що саме особи у віці 35–49 років мають найбільші можливості реалізувати себе на ринку праці та володіють значними конкурентними перевагами відносно інших вікових груп, що позначається наявним досвідом роботи, високою працездатністю, швидкою адаптацією до умов праці та володінням нових інформаційних технологій. Тоді як молоді люди у віці 15–24 років не мають практичного досвіду, а подекуди їм бракує ціннісних життєвих орієнтирів, щоб активно конкурувати з працівниками, які старші за віком.

У 2016 році відносно попереднього періоду скорочення рівня економічної активності відбулося серед населення більшості вікових груп, за винятком осіб у віці 35–39 років (змін не відбулося) та осіб віком 50–59 років (зростання на 1,4%).

Цілком зрозумілим є те, що на ринку праці найбільш конкурентоспроможні особи – це ті, що мають вищу освіту, тому серед них найвищий рівень економічної активності – 76,9% від загальної кількості економічно активних осіб. На другому місці за рівнем економічної активності знаходяться особи з професійно-технічною освітою, а саме 70,4%. Найнижчий рівень економічної активності зафіксовано серед осіб з базовою загальною середньою (19,9%), а також початковою загальною або серед тих, що не мали освіти (6,1%). За розподілом рівня економічно активного населення серед чоловіків та жінок, нами встановлено певну статеву диспропорцію. Зокрема, за рівнем економічної активності серед осіб, які мають будь-яку освіту, перевагу мали чоловіки (рис. 2).

Динамічне зниження рівня економічно активного населення відбувається одночасно зі збільшенням кількості економічно неактивного населення. До вищезазначеної категорії осіб належать незайняті особи працездатного віку, які припинили активні пошуки роботи, тому що втратили надію її знайти (зневірені), а також ті, які не знали, де і як шукати роботу, або переконані у відсутності підходящої роботи.

У 2016 році кількість економічно неактивного населення віком 15–70 років сягала 10 934,1 тис. осіб, або 37,8% від загальної кількості активного населення. Цей показник збільшився відносно попереднього періоду на

Таблиця 1

Показник економічної активності населення України за період з 2010 по 2016 роки¹ [2]

Рік	У віці 15–70 років		Працездатного віку	
	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи
2010	20 894,1	63,6	19 164,0	71,9
2011	20 893,0	64,2	19 181,7	72,6
2012	20 851,2	64,5	19 317,8	72,9
2013	20 824,6	64,9	19 399,7	72,9
2014	19 920,9	62,4	19 035,2	71,4
2015	18 097,9	62,4	17 396,0	71,5
2016	17 955,1	62,2	17 303,6	71,1

¹ дані за 2010–2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015–2016 роки – також без частини зони проведення антитерористичної операції

0,08%. Кожен другий економічно неактивний був пенсіонером, кожен п'ятий – учнем чи студентом або виконував домашні (сімейні) обов'язки.

Розглянемо більш детально наявні причини економічної неактивності населення у 2016 році. Виходячи з показників, відображених на рис. 3, можна зазначити, що найбільшу частку від загальної кількості економічно неактивного населення, складають особи, що перебували на пенсії (52,8%), найменшу – особи, що мають сезонний характер роботи та сподіваються повернутися на попередню роботу, а також не знають, де і як шукати роботу (0,2%).

Поширеною причиною економічної неактивності населення є також виконання домашніх (сімейних) обов'язків, перебування на утриманні (20,8%). До цієї групи слід віднести осіб, які зайняті в домашньому господарстві; вихованням дітей; доглядом за хворими тощо. Вважаємо, що насправді причини економічної неактив-

ності серед населення є дещо розгалуженими, наприклад, до них слід відносити й тіньову зайнятість, яку зазвичай приховують від державних органів та установ.

Таким чином, проведення антитерористичної операції на сході України та погіршення економічних і політичних відносин з Російською Федерацією викликали ланцюгову реакцію дисбалансу практично усіх макроекономічних показників. Деструктивні процеси відбулися в інфраструктурному забезпеченні ринку праці, зовнішніх зв'язках, реальному секторі економіки тощо. Зокрема, значний збиток відчували на собі підприємства у східних областях, а саме підприємства металургійної, вугільної, хімічної, машинобудівної, харчової, легкої промисловості, які не лише були містоутворюючими, але й вносили значний вклад у ВВП. Наслідком таких подій стало зниження чисельності економічно активного населення в Україні протягом 2010–2016 років.

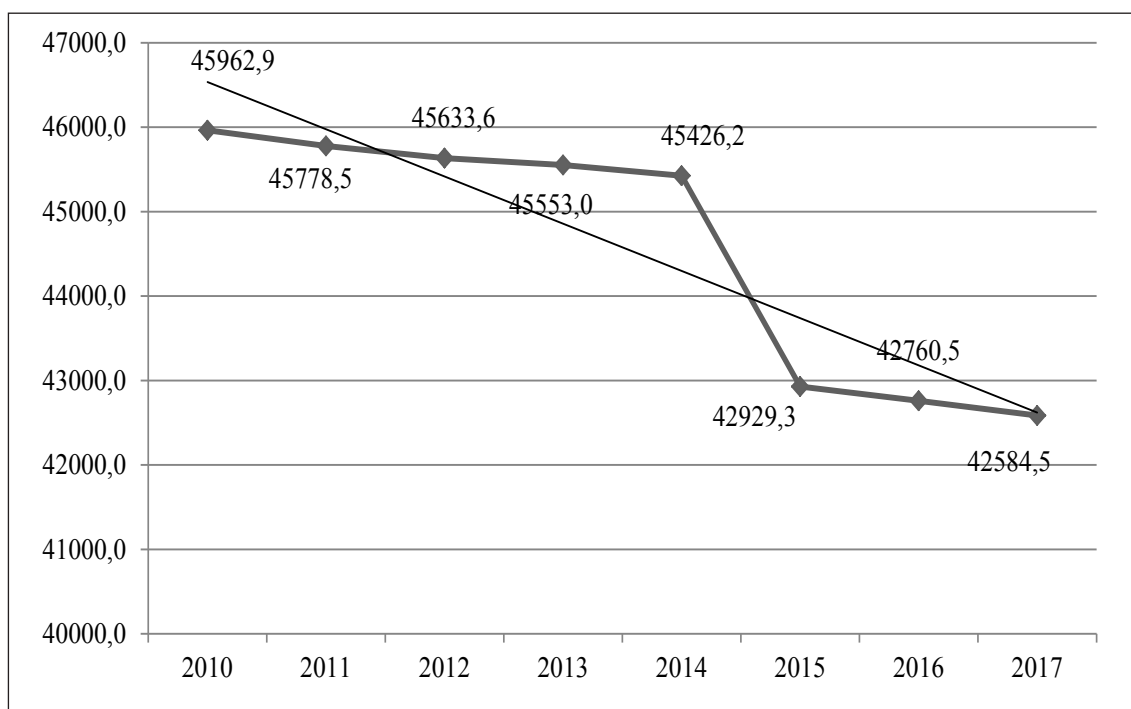

Рис. 1. Чисельність наявного населення України, тис. осіб

Джерело: складено автором за даними [2]

Таблиця 2

Рівень економічної активності населення України за статтю, місцем проживання та віковими групами (% до загальної кількості населення відповідної вікової групи)

Група	Усього	Зокрема, за віковими групами, років						Працездатного віку	
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59		60–70
2015 рік									
Усе населення	62,4	36,3	80,8	82,3	85,2	85	65,9	14,5	71,5
жінки	56,2	31,8	70,7	73,3	80,5	83,7	59,1	12,2	66,5
чоловіки	69,2	40,6	90,5	91,2	90,1	86,5	74,1	17,9	76,7
міські поселення	63,1	33,5	83,4	84,3	87,1	86,6	66,2	13,1	72,9
сільська місцевість	60,8	41,2	75,3	76,9	81	81,9	65,1	17,5	68,8
2016 рік									
Усе населення	62,2	35,1	79	82	85,2	84,7	67,3	14,3	71,1
жінки	55,9	31	67,7	72,7	79,9	82,9	61	12,3	65,4
чоловіки	69,1	38,9	89,9	91,1	90,6	86,7	75,1	17,3	77
міські поселення	62,8	31,6	80,8	84,2	87,1	86,3	68	12,9	72,3
сільська місцевість	60,9	41,2	75,4	76,1	80,9	81,5	65,9	17,5	68,5

Джерело: складено автором за даними [2]

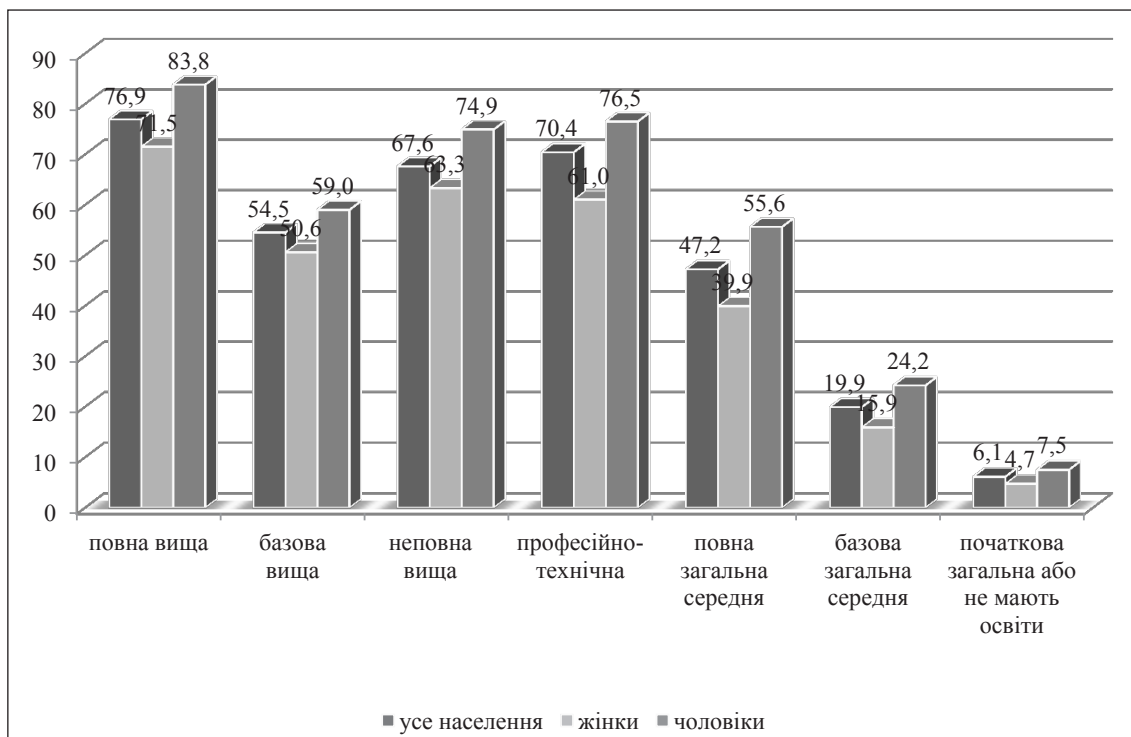

Рис. 2. Рівень економічної активності населення України віком 15–70 років за статтю та рівнем освіти у 2016 році (у % до населення відповідного рівня освіти)

Джерело: складено автором за даними [2]

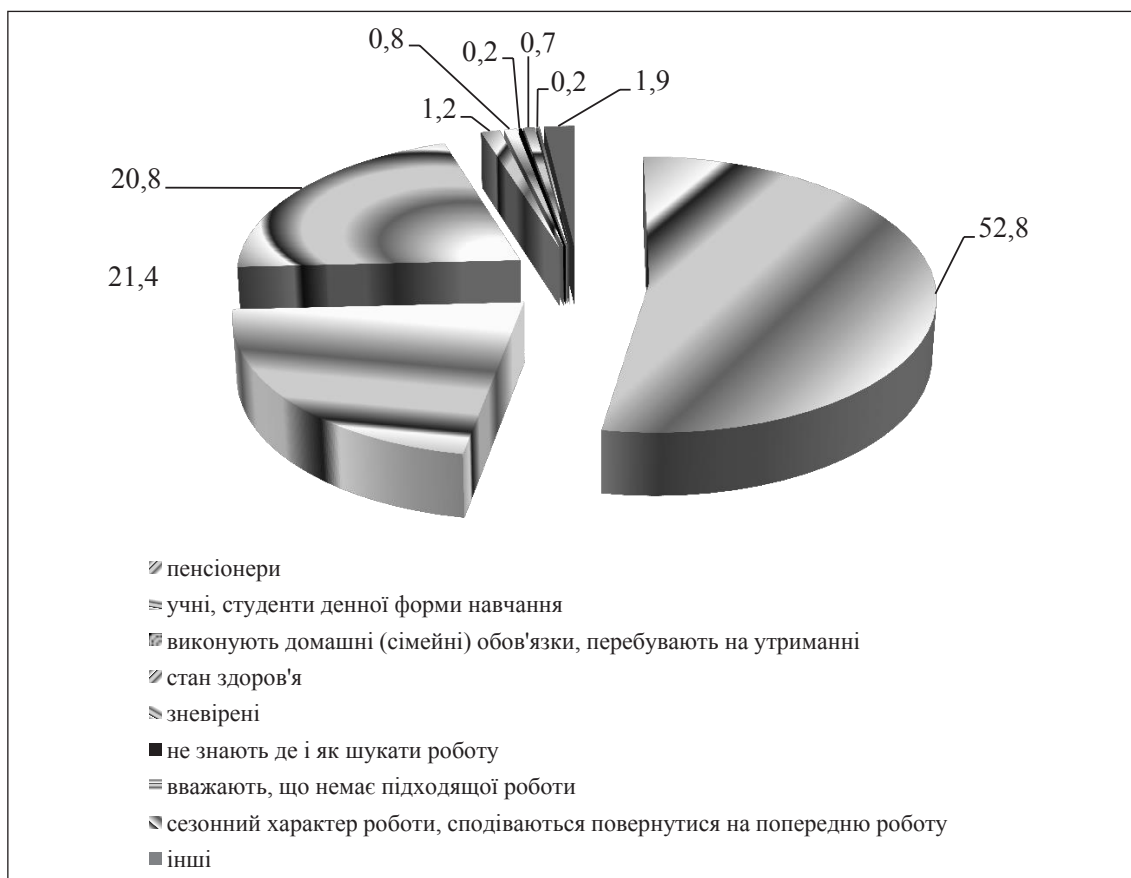

Рис. 3. Склад економічно неактивного населення України за причинами економічної неактивності у 2016 році (у % до загальної кількості економічно неактивного населення)

Джерело: складено автором за даними [2]

Висновки. Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що одним із найважливіших показників функціонування національного ринку праці є показник економічної активності населення, який об'єктивно відображає соціально-економічний стан суспільства в поточному періоді та використовується для розробки соціальних програм та коригування всієї соціальної політики держави загалом. Аналізуючи тенденції на національному ринку праці, які мали місце в 2010–2016 роках, слід відзначити, що його стан, безперечно, залежить від загальної економічної та політичної ситуації в Україні. Зокрема, в процесі аналізу показників економічної активності та економічної неактивності населення ми з'ясували, що значне погіршення розвитку національ-

ного ринку праці відбулося в період найтяжчих випробувань за роки незалежності України, а саме з 2014 року. Цей рік фактично спроектував усі соціально-економічні, політичні та демографічні негаразди, які відчула наша держава на ринку праці. Отже, поточну ситуацію на ринку праці України можна охарактеризувати як напружену. Також слід враховувати, що динаміка ринку праці є більш інерційною внаслідок певної затримки (лага) у реагуванні попиту та пропозиції робочої сили. Тому в подальшому спад економічного виробництва, дезорганізація відносин з торговельними партнерами та продовження військових дій на сході України, беззаперечно, призведуть до ще більшого напруження на національному ринку праці України.

Список використаних джерел:

1. ПРООН підтримує реформи у сфері зайнятості в Україні / Громадська організація «Інформаційно-аналітичний центр «Громадський Простір»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?news=proon-pidtrymaje-reformy-u-sferi-zajnyatosti-v-ukrajini>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Анотація. В статье рассмотрены основные показатели функционирования национального рынка труда. Проведено исследование динамики изменений показателей экономической активности и экономической неактивности населения Украины за период с 2010 по 2016 годы. Сделан сравнительный анализ экономически активного населения по полу, месту проживания, возрастным группам, уровню образования. Рассмотрены основные причины экономической неактивности населения Украины. Определен состав экономически неактивного населения Украины в 2016 году.

Ключевые слова: экономическая активность населения, экономическая неактивность населения, занятость, безработица, национальный рынок труда.

Summary. In the article the main indicators of the functioning of the national labor market are considered. The study of the dynamics of changes of the indicators of economic activity and economic inactivity of the population of Ukraine for the period from 2010 to 2016 is made. A comparative analysis of economically active population by sex, place of residence, age groups, level of education is made. The main reasons for the economic inactivity of the population of Ukraine are considered. The composition of the economically inactive population of Ukraine in 2016 is determined.

Key words: economic activity of the population, economic inactivity of the population, employment, unemployment, national labor market.